

yenifikir

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK FİKİR ARAŞTIRMA DERGİSİ
International Journal of Academic Research and Studies/International Akademisch idee Forschungs Zeitschrift
Since 2009

ISSN:1308-9412

www.yenifikirdergisi.com

Yıl: 2020 Dönem: Bahar-Yaz

Cilt: 12 Sayı: 24

Kuruluş Tarihi: 26 Nisan 2009

Bahar-Yaz ve Güz-Kış dönemi olmak üzere yılda iki defa yayınlanır.

(28 Aralık-28 Temmuz ve 28 Temmuz-28 Aralık)

Year: 2020 Term: Spring-Summer

Volume: 12 Issue: 24

The Date of Foundation: 26 April 2009

As Spring-Summer and Fall-Winter terms,
Publishing twice a year

(28th December-28th July and 28 July-28 December)

Sahibi / Yazı İşleri Müdürü: Gönül ŞAHİN MEZKİT
Owner / Chief Clerk

Genel Yayın Yönetmeni: Mesut MEZKİT
Chief Executive Editor

Teknik Koordinatör: Ahmet Arif ÇOLAKOĞLU
Technical Coordinator

Grafik-Tasarım: Rabia ÇAKI
Graph Design By

Editörler
Editors

Baş Editör: Dr. Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU
Editor in Chief

İkinci Editör: Dr. Mehmet M. Turan
Associate Editor

BASKI / PRESSED BY: Detay Fotokopi Zafer Mahallesi 127 Sokak No:2/B AYDIN Tel.: 0 256 215 37 30

REKLAM VE İLETİŞİM ADRESİ / COMMUNICATION

AYDIN: Ramazanpaşa Mahallesi 23 Sokak No 12 Kat 2 Efeler / Aydın Tel.: 0(256) 214 48 21

İSTANBUL: Otağtepe Caddesi Timuçin Sokak Ekmekçiöğlü Residence No:1D Anadoluhisarı/BEYKOZ/İSTANBUL

www.yenifikirdergisi.com / www.kulturtarihi.org
yenifikirjournal@gmail.com / info@yenifikirdergisi.com

ISSN:1308-9412

HİERAPOLİS, MİLET VE APHRODISİAS ANTİK KENTLERİNDE TURİZMİN KÜLTÜREL MEKÂN ÜZERİNE ETKİSİ

İsa ÇELİK*

Öz

Günümüzde önemli bir ekonomik araç olan turizmin ören yerlerine olumsuz etkileri olabildiği gibi olumlu etkileri de olabilmektedir.

Bu çalışmada antik yerleşmeler üzerinde turizmin olumlu ve olumsuz etkileri ele alınmıştır. Hierapolis, Milet ve Aphrodisias örneklerinin seçilme sebebi ziyarete uzun zamandan beri açık olmaları ve kitlesel turizme maruz kalmalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Antik Kentler, Kültür, Kitle Turizmi.

The Effect of Tourism on Cultural Space in Hierapolis, Miletus, and Aphrodisias Ancient Cities

Abstract

Tourism, which is an important economic tool today, may have negative effects in ruins as well as positive effects.

The reason of choosing Hierapolis, Miletos and Aphrodisias as samples of the study is that there having been opened to visitors for a long time and exposed to mass tourism

Keywords: Tourism, Antique Cities, Culture. Mass Tourism.

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Ortaca Meslek Yüksekokulu, isacelik@mu.edu.tr

1. GİRİŞ

Gerek hızlı gelişimi gerekse etki ve sonuçları nedeniyle turizm günümüzde önemli bir olgu haline gelmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin turizmden ekonomik olarak yararlanma istekleri artmıştır. Nitekim özellikle gelişmekte olan ülkeler için turizm istihdam oluşturulması ve ekonomik gelişme için önemli bir araç olarak görülmektedir. Özellikle ülkenin döviz açıklarını gidermenin en etkili yollarından birisi de turizm gelirleridir.

Arkeolojik sit alanlarına turizmin etkileri iki yönlüdür. Turizmin mekânsal ve sayısal alanda hızlı gelişmesinin olumsuz etkileri vardır. Planlanan yönetimin iyi olmadığı ülkelerde mekânsal, sosyal, kitlesel bir takım olumsuz sonuçlara neden olma ihtimali çok yüksektir. Öte yandan olumlu etkileri de olabilmektedir. Nitekim turizm eğer iyi planlanır ve gelişimi kontrollü olursa tarihi mirasa oldukça önemli yararlar sağlayacağı da kesindir. Bu çalışmada turizmin kısmen olumlu yönlerinden de bahsedebileceği gibi daha çok olumsuz yönleri ele alınmıştır. Ancak turistik mekân üzerine olumsuz etkilerine rağmen turizmin oldukça önemli ve pozitif çevresel etkileri de olabilmektedir. Özellikle miras turizmi, kültürel değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği ile ilgili

düşüncelerin olumlu olmasını sağlamaktadır. Böylece insanlar söz konusu kültürel değerlerin sürdürülebilir olmasını sağlar.

Turizm kültürel mirasın korunmasına ilişkin çabalarda katalizör görevi görebilir. Antik yerleşmelerde yapılan ve yapılacak kazılar, turizmin kültürel miras bilincinin ortalamasıyla doğru orantılıdır. Böylece turizm sebebiyle antik yerleşmelerin korunması, hem de turistik cazibelerinin artırılması yine turizm sebebiyle olabilmektedir.

Turizmin Arkeolojik Sit Alanları Üzerine Etkisi: Coğrafya aslen bir mekân bilimi olması sebebi ile turizmin coğrafi mekân üzerindeki olumlu ve olumsuz etkisi incelenecektir. Araştırma alanında kültür turizminin büyük oranda varlığı arkeolojik sit alanlarına bağlıdır. Bu bakımdan havzada önemli ölçüde ziyaretçi alan arkeolojik sit alanları bulunmaktadır. Araştırma alanında turizmden en fazla etkilenen arkeolojik sitler; Hierapolis, Aphrodisias ve Milet antik kentleridir.

Turizmin sit alanı sınırları içine etkisi olduğu gibi, arkeolojik sitin yakın ve uzak çevresine de etkisi vardır. Özellikle kitle turizminin doğal ve kültürel miras üzerinde bıraktığı olumsuz etki, turizmde

devamlılığın temel öğelerinden birini oluşturmaktadır. Kitle turizmine maruz kalan antik kentler, yapılaşma açısından zarar görmüşlerdir. Yapılaşma gerek arkeolojik site ve gerekse arkeolojik sitin yakın çevresinde bulunan yerel mimariye zarar vermiştir. Arkeolojik sit ve yakın çevresinde meydana gelen başlıca değişiklikler; sit alanı içine otopark yapımı, yol yapımı, hediyelik eşya satış yeri yapımı, müze yapımı ve çeşitli idari binaların yapımıdır.

Arkeolojik sit yakınında bulunan günümüz yerleşim birimleri, yöre turizminde birtakım değişikliklere neden olmuştur. Bu değişiklikler genellikle o yerleşim birimine öncelikle yapılaşma olarak (pansiyonculuk, otel, motel, vb. inşaatçılık), sonra da ekonomik faaliyetlerde tarımdan turizme geçiş olarak görülmektedir.

2. Hierapolis

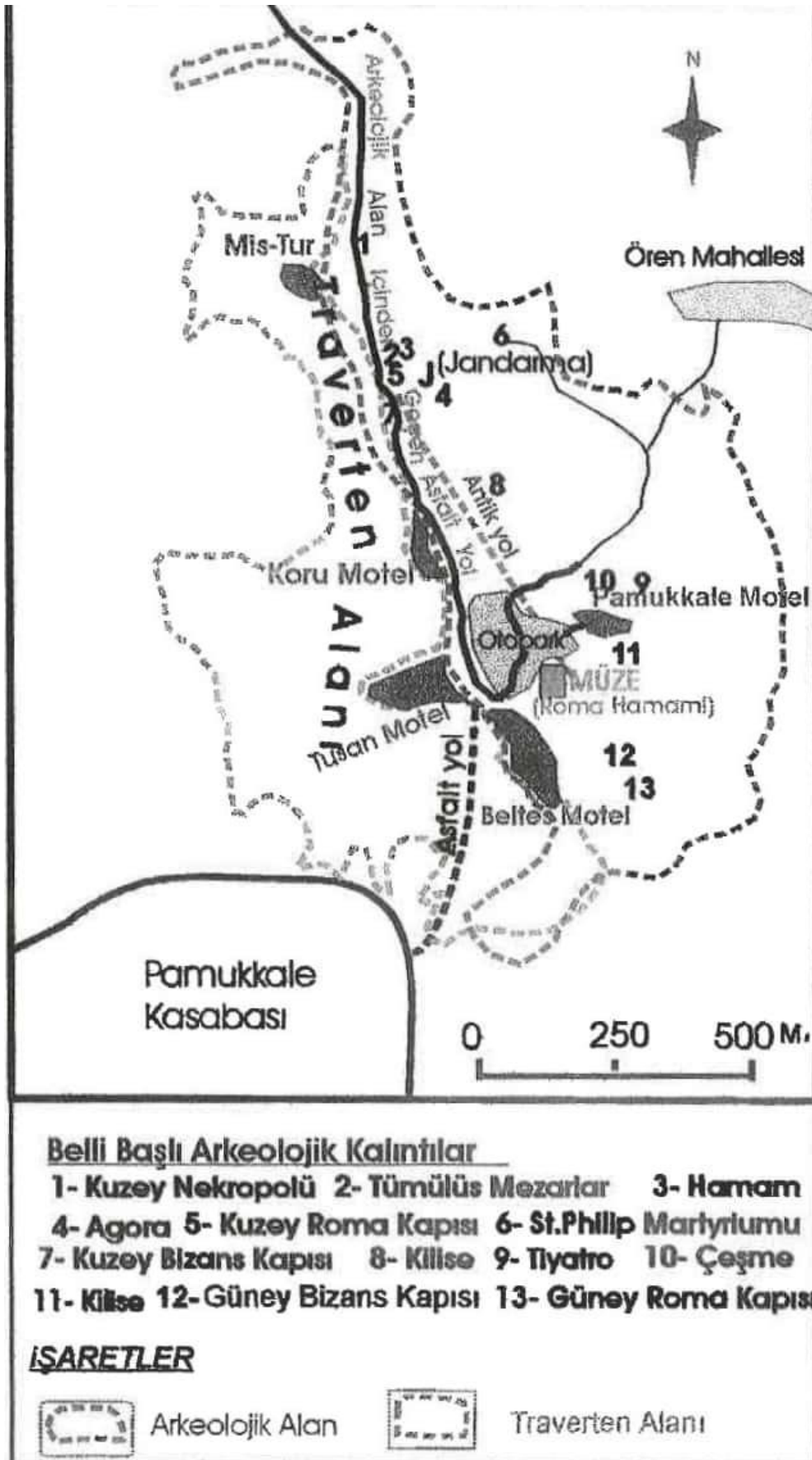
Araştırma alanında turizmden en fazla etkilenen antik sit, Pamukkale traverten alanının 1960'lı yıllardan itibaren turizme açık olması nedeniyle, Hierapolis antik kentinin olmasını sağlamıştır. (Şekil 1). Hierapolis'in Pamukkale traverten

alanının üzerindeki plato kurulmuş olması ve traverten teraslarının en güzel şekilde yukardan görünmesi nedeniyle bu sit alanı, Pamukkale traverten alanın görmeye gelenler için otopark, motel, çay bahçesi, lokanta, hediyelik eşya satış ünitelerinin yapım yeri olarak kullanılmıştır. Bu konuda yapılan bir araştırma, 1957 yılında ilk konaklama tesisinin yapıldığını, 1970 yılına kadar bu tesislerin 5 adet olduğunu belirtmiştir¹. Bu moteller; Beltaş motel, Tusan motel, Pamukkale motel, Mis-Tur ve Kuru moteldir. (Şekil 1). Ayrıca bu dönemde Pamukkale kasabasından arkeolojik alana travertenleri bölerek bir yol inşa edilmiştir. (Şekil 1). 1957 yılında İtalya Toronto Üniversitesi, 1974 yılında Lecce Üniversite'nin kazılarıyla antik kent büyük ölçüde ortaya çıkarılmış ve bu motellerin altında kalıntıların olduğu belirlenmiştir.

Antik sit alanının bu şekilde kullanımının yanlış olduğu 1964 yılından sonra kararlaştırılmasına rağmen, bu motelleri kaldırmak uzun yıllar mümkün olmamıştır. Konuyla ilgili ilk atılımı; 1968 yılında Pamukkale'nin, Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Listesine dahil edilmesiyle yapılmıştır.

¹ Suna Doğaner, "Anadolu'nun Coğrafi Mirası Pamukkale" Türk coğrafya Dergisi, sayı 31 1996,

s23.

Şekil 1:Pamukkale-Hierapolis Ören Yerinde Belli Başlı Arkeolojik Yapılar,
 Oteller, Travertenleri Bölen Asfalt Yol ve Otopark

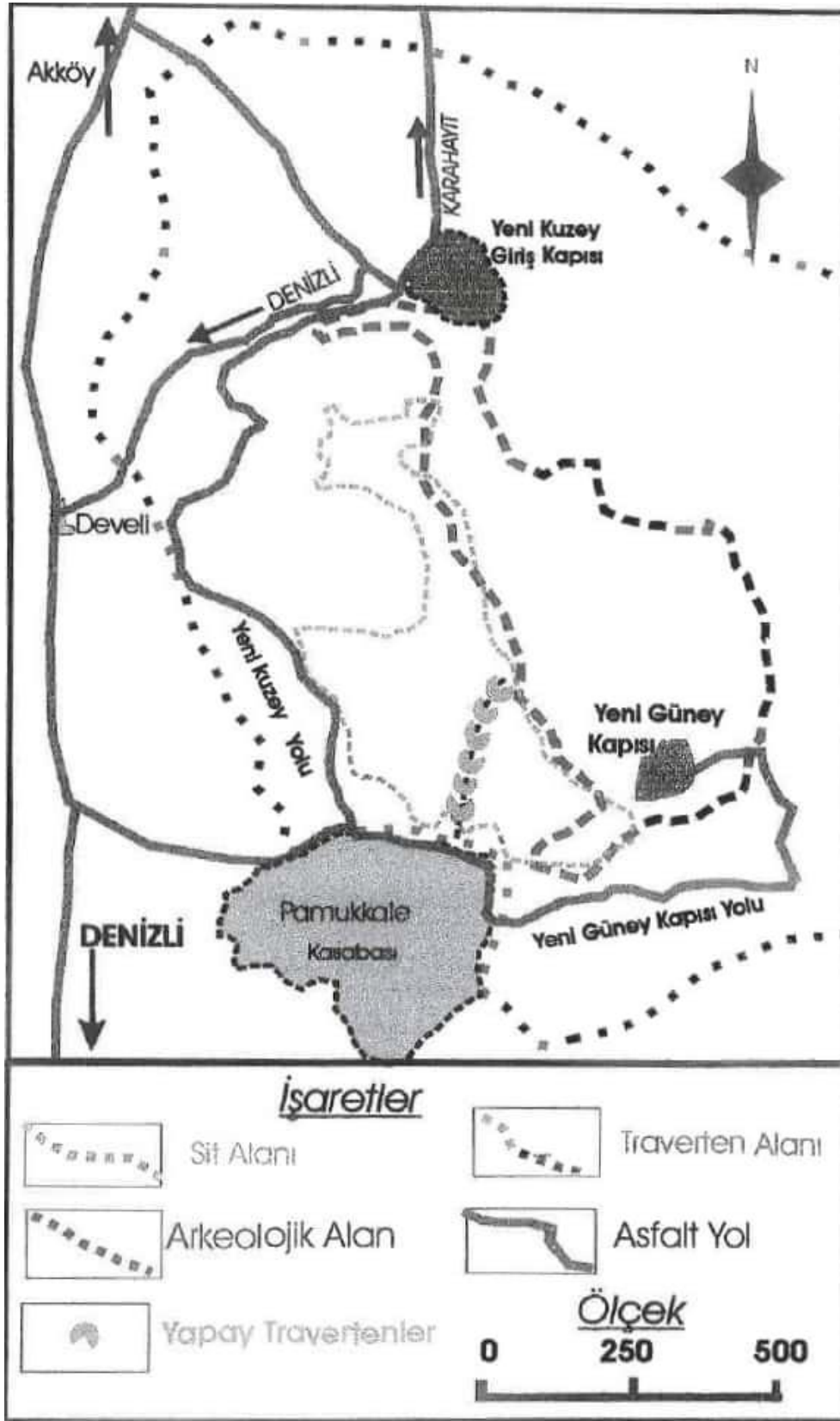

Figure 1: Hierapolis Antik Kentinde Arkeolojik Sit Üzerinde Bulunan Geniş Otopark Alanı

Figure 2: Kuzey Kapısından Nekropol Alanı ve Arkeolojik Sit İçerisinden Geçen Asfalt Yol. Fotoğrafta Hamam Bazilika' ya Zarar Verildiği Görülmektedir.

Şekil 2: Hierapolis Antik Kentinde Yeni Yapılan Yollar ve Yapay Travertenler

1990 yılında Denizli Valiliği, Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Çevre Bakanlığı Özel Çevre Koruma Kurumu ve UNESCO'nun katkılarıyla arkeolojik ve doğal sit alanını koruma ve geliştirme amaçlı olarak planlama çalışmaları başlatılmış ve bu çalışma 1991 yılında tamamlanmıştır. Bu kararların uygulanmasına 1992 yılında başlanmıştır. 1993 yılında travertenleri bölerek Hierapolis sit alanına çıkan asfalt yol kaldırıldıktan sonra yapay traverten havuzları yapılmıştır. Kuzey ve güneyde, iki yeni kara yolu ve iki yeni giriş kapısı inşa edilmiştir. (Güney giriş kapısı, Kuzey giriş kapısı) (Şekil 2). Bu kapılar, antik sit alanına zarar vermeyecek şekilde uzakta yapılmıştır. Fakat araçlar, kalıntılara, nekropol alanına kadar girmektedir. Bununla beraber motellerin ve diğer ünitelerin kaldırılması için 2000'li yılları beklemek gerekmiştir. Travertenleri bölen asfalt yolun kaldırılması yerine, yapay traverten havzaları yapılmıştır. (Şekil 2).

1991 yılında hazırlanan Pamukkale (Hierapolis) koruma amaçlı imar planında, 1922 yılında itibaren uygulamaya konulduktan sonra günümüze kadar sit alanında mekânsal açıdan önemli değişiklikler yapılmıştır.

Traverten ve antik şehir sahasını gezmek için, iki yeni karayolu ve giriş kapısı düzenlenmiştir. Güney Yolu (3km) ve Kuzey Yolunun (7km) yapımına 1993'te başlanmış. 1994 yılında asfaltlanmıştır. (Şekil 2). Bu yolların antik şehir ve traverten alanına girişi olan kuzey kapısı ve güney kapısı, alışveriş ünitesi, otopark vb. gibi tesislerle ziyaretçi karşılama merkezi olarak 1995 yılında hizmete girmiştir. Bu kapılardan en fazla kuzey kapısı kullanılmaktadır. Bunun sebebi, sit alanına araç girişinin sadece kuzey kapısından yapılmasıdır. Bu kapıların yapılış nedeni arkeolojik ve traverten alanlarına araç girişini yasaklayarak, araçların doğal ve kültürel mirasa zarar vermesini önlemektedir. Günümüzde araçlar, doğal ve arkeolojik sit alanlarına girmeye devam etmekte olduğundan, 1995'te yapılan kuzey kapısı ve otopark kullanılmaktadır. Araçların girişi hem antik ve doğal görünümünü bozmakta, hem de arkeolojik ve doğal yapılara büyük zarar vermektedir.

Arkeolojik sınırlar içindeki kullanılmakta olan bu yol, hamam Bazilikaya zarar vermiş, bu yapı günümüzde yıkılmakla yüz yüze kalmıştır. (Fotoğraf 2). Araçların ören yerine önemli zararlarından biri de ören yeri için de geniş bir sahanın otopark yeri olarak

kullanılmasından kaynaklanmaktadır. (Şekil 1). Oysa ören yeri içindeki otopark sahaları, henüz kazısı yapılmamış arkeolojik yapıların bulunduğu alandır. (Fotoğraf 1).

Pamukkale (Hierapolis) koruma amaçlı imar planı kapsamında ören yerine araçla girişi yasaklamak için yapılan projeler, 30 Kasım 2001 yılına kadar bitirilip bu tarihten itibaren alana araçla girişin yasaklanması planlanmıştır. Fakat bu konuda henüz ciddi bir çalışma yapılmamıştır. İleriki yıllarda bu proje tamamlandığı zaman, ören yerine yaya girişi yasaklanabilecektir. Yeni yapılan güney kapısından yaya girişi için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapıdan araç girişi söz konusu değildir. Arkeolojik ve doğal sit alanlarına araç girişi tamamen yasaklandığında, Pamukkale (Hierapolis) turistik alanı hem daha az tahrip edilmiş olacak, hem de doğal bir görünüm kazanmış olacaktır.

1992 yılından itibaren Pamukkale (Hierapolis) koruma amaçlı imar planı kapsamında planlanan sit alanı içerisindeki doğal ve arkeolojik site zarar veren tesislerinin tamamına yakını yıkılmış, tesislerin bir kısmı da 1993-2000 yılı içinde kaldırılmıştır. En son 2000 yılında Koru Motel kaldırılmıştır. Pamukkale Motel, özel

idareye devredilmiştir. Ayrıca buradaki antik havuzda (termal suyun çıktığı alan) ziyaretçiler termal suya girebilmektedirler (Fotoğraf 3). Travertenlerin beyaz kalmasında, burada havuza girmenin bir zararı olmadığı yetkililer tarafından belirtilmiştir. Havuz çevresinde bulunan konaklama kısmında yıkım işleri devam etmektedir. Günümüz ismiyle Pamukkale Termal 'in sadece havuza girmek, hediyelik eşya satış yeri ve kafeterya olarak kullanılması planlanmıştır.

Koruma planında yer alan ve sit alanı içerisinde bulunan Ören Mahallesi, henüz sit alanı içerisinde kaldırılmamıştır. (Şekil 1). Bu konuda herhangi ciddi bir çalışma söz konusu değildir.

2001 Ağustos ayında Denizli turizminin geliştirilmesi kapsamında kapı girişleri, seyir terasları, ek yapay travertenler ve genel peyzaj için çalışma yapılmasını öngören bir protokol imzalanmıştır. Projenin yapımını Pamukkale Üniversitesi üstlenmiştir. Bir yıl içinde bitirilmesi planlanan proje tamamlandığında, ören yeri farklı bir görünüm kazanmış olacaktır.

Figure 3: Pamukkale Termal' in Havuzu. Pamukkale Travertenlerinin Oluşumuna Sebep Olan Su Buradan Çıkmaktadır.

3. Milet

Milet antik sit alanı, Didim ilçesi sınırları içinde Ege Denizine 9 km, Balat Köyüne ise 1 km uzaklıktadır. Milet antik sit alanının bir özelliği de 1955 yılına kadar ören yeri üzerinde Balat Köyü ile iç içe yer almasıdır. 1300 yılında yörede Balat, önemli bir ticaret merkezi olmuş, bir taraftan Germiyanoglularının gemileri için liman olarak kullanılırken, diğer taraftan Bafra Gölü'nden Büyük Menderes nehri yoluyla taşımacılık yapıyordu². Yörede Beylikle döneminin en muhteşem eserlerinden olan İlyas Bey Camii ve Külliyesi, bu dönemde yapılmıştır. Bu külliye, ören yerinde farklı bir kültürün eseri olduğu için önemlidir. Balat, 18.y.y. başlarına kadar sancak merkezi olmuş; bu tarihten sonra Söke, Balat'ın yerini almıştır. Sıtma hastalığının yaygınlaşması bir köy olarak varlığını sürdürmüştür. 1955 yılındaki depremden sonra Milet'in 1 km, kadar güneyine nakledilmiştir (Şekil 3).

Milet antik kenti sit alanı sınırları içinde turistik tesis olarak turizm ile ilgili yapılaşma yoktur (Şekil 4). Gününbirlikten daha uzun bir süre, antik kenti ve çevresini ziyarete gelen turistler, konaklama yeri olarak antik şehre yakın mesafede bulunan

Didim ve Akbuk'deki konaklama merkezlerinde konaklamaktadır.

Antik kent I. Derecede sit sınırları içinde, kaldırılan eski Balat Köyüne ait tarihi yapılar dışında herhangi bir yapıya rastlanmaz. Sit sınırı içerisinde halen kullanılmakta olan eski Söke-Akköy asfaltı, Milet Müzesi, hediyelik eşya satış yerleri ve çay bahçesi, turizmin ören yerine getirdiği başlıca değişikliklerdir. Çay bahçesi ve hediyelik eşya satış yerleri derme çatma baraka tipi yapılardır (Fotoğraf 4). Bu alanın bulunduğu yerde betonlaşmaya gidilememiştir. Sınırlı sayıda aracın park yapılabileceği oto park yerleri sit sınırları içerisinde bulunmakta, büyük otopark ise sit sınırı dışında tutulmuştur (Fotoğraf 5). Milet antik kentinde yapılaşma olarak, gişe depolar, kazı evleri ve Milet müze binasıdır. (Fotoğraf 6). I.derece sit alanı ve yakın çevresi tarım arazileri ve mera alanları ile kaplıdır. Sit alanı içinde tarım arazileri, Kalabaktepe ve İlyas Bey Camii arasında yoğunluk kazanır.

² Yaşar Çağbayır, "Söke" İzmir, Ayna Matbaası,

1989, s. 28.

Figure 4: Milet Antik Kenti Sit Alanı İçinde Bulunan Hediyelik Eşya Yeri ve Kafeteryalar

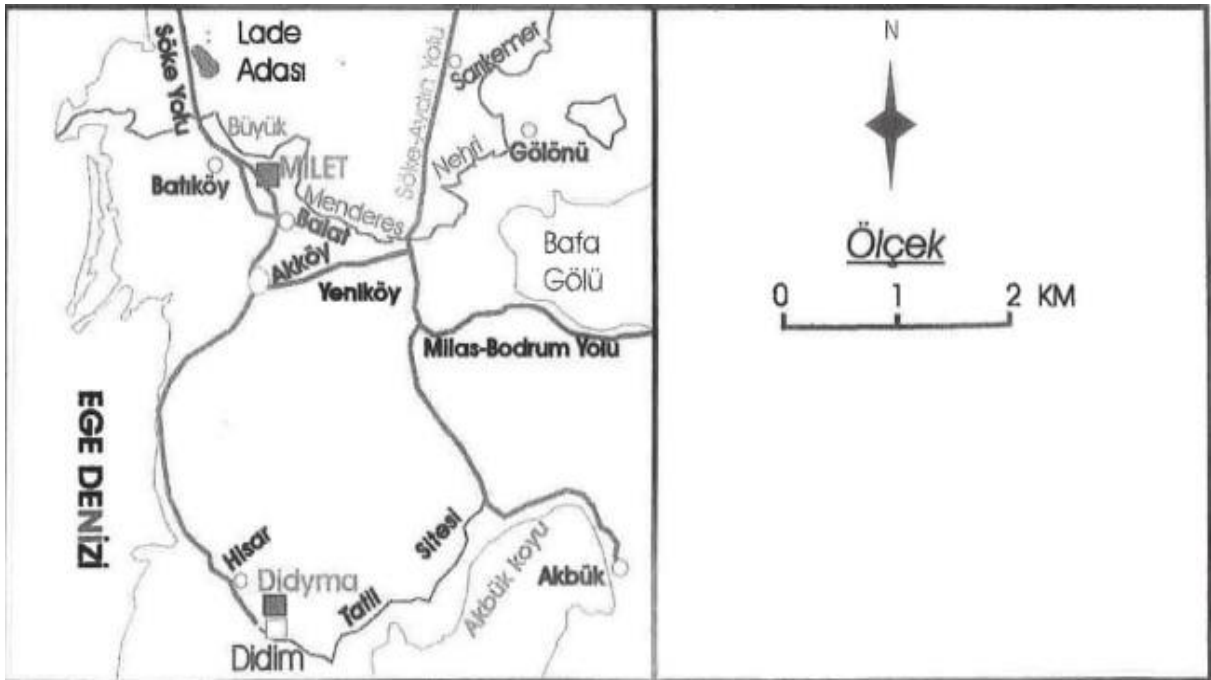

Figure 5: Milet Antik Kenti ve Arkeolojik Sitin Dışında Bulunan Otopark Alanı

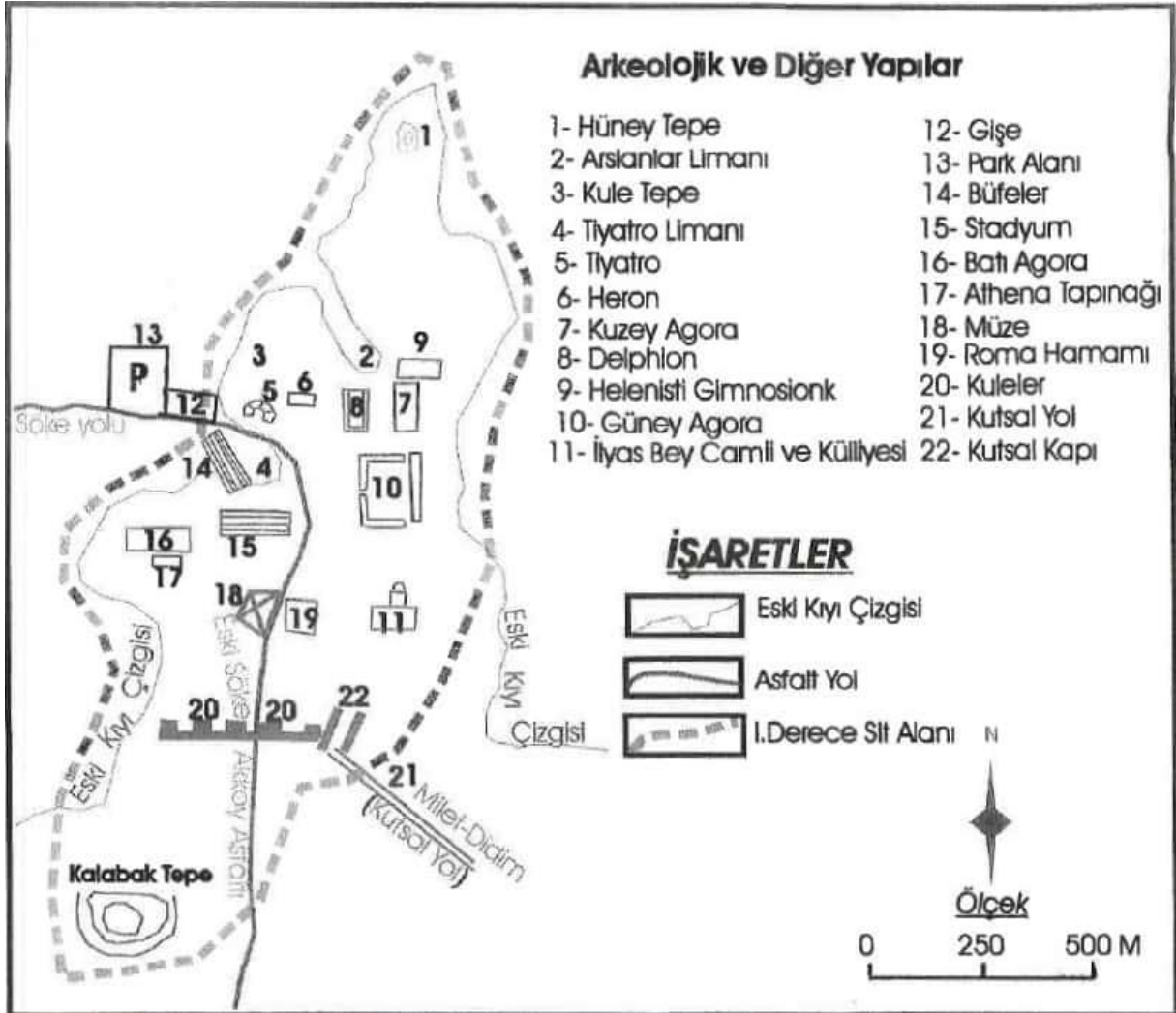

Figure 6: Milet Antik Kentinde Arkeolojik Sit Üzerinde Bulunan Milet Müzesi

Şekil 3: Milet Antik Yerleşmesi ve Yakın Çevresinin Lokasyonu

Şekil 4: Milet Antik Kentinin Planı, Belli Başlı Arkeolojik Yapılar ve Turizm ile Birlikte Gelen Diğer Yapılar

Sit alanı ve yakın çevresinde, özellikle kitle turizminin getireceği ören yerine tehdit edici herhangi bir yapılaşma söz konusu değildir. Ören yerine gelip günübürlük veya daha uzun süre kalmak isteyenler Didim-Akbük veya Kuşadası turizm merkezlerinde konaklamaktadırlar.

4. Aphrodisias

Antik kentin, Türkiye'nin Güneybatı'sının büyük bir bölümünü kaplayan ve eski zamanlarda Karia olarak adlandırılan bölgenin içinde olduğu kabul edilir. Aphrodisias, günümüzde Aydın ilinin Karacasu ilçesine bağlı Geyre köyünde bulunmakta olup, deniz seviyesinden 600 m yükseklikte bir plato üzerinde yer almaktadır.

Doğuda Babadağ, Güneyde Avdan dağı, Batıda Karıncalı dağ ile çevrili olan Aphrodisias, B.Menderes Nehrine 35 km. uzaklıkta nispeten korunaklı bir coğrafi alanda kurulmuştur. Verimli ovası ve diğer fiziki ve beşerî coğrafi şartlarından dolayı uzun yıllar yerleşim yapıldıktan sonra XIII.yy'dan itibaren terk edilmiştir, XV. yy'larda ovanın verimliliği sayesinde ovaya yeni yerleşmeler olmuş ve daha

sonraki yüzyıllarda Geyre köyü Aphrodisias surları içine kurulmuştur³. Son zamanlara kadar Geyre köyü antik kent içinde yer almış, 1956 yılında meydana gelen depremden sonra köy, antik şehrin Bizans surlarına 2 km. batısına taşınmıştır. Taşınma işlemi 1970 yılına kadar sürmüştür (Şekil 5).

Aphrodisias kitle turizmine maruz kalmış bir antik yerleşme olmasına rağmen, sit alanı içerisinde turistik yapılaşma sınırlıdır⁴. Geyre köyünün kaldırılmasından sonra, asıl kentin bulunduğu şehir suru sınırları içinde kısmi bir yapılaşmaya gidilmiştir. Bu yapılaşma genel olarak antik yerleşmede kazı yapılabilmesi için inşa edilen yapılar, antik yerleşmenin turizme açılabilmesi için yapılan binalardan oluşmaktadır (Şekil 6). Sur içinde henüz arkeolojik kazısı yapılmamış olan üzerinde bulunan yapılar; Aphrodisias Müzesi (Fotoğraf 7) otopark (Fotoğraf 8), üç adet lojman, iki adet depo, gişe, kafeterya, misafirhane, kazı evleri, konferans salonu, su deposu, WC, iki adet eski Geyre evi ve parke taş döşeli meydandır (Şekil 6).

³ Kenan Tefvik Erim, "Aphrodisias", Met yayıncılık, 1995, s. 43

⁴ İsa Çelik, "Büyük Menderes Havzasında

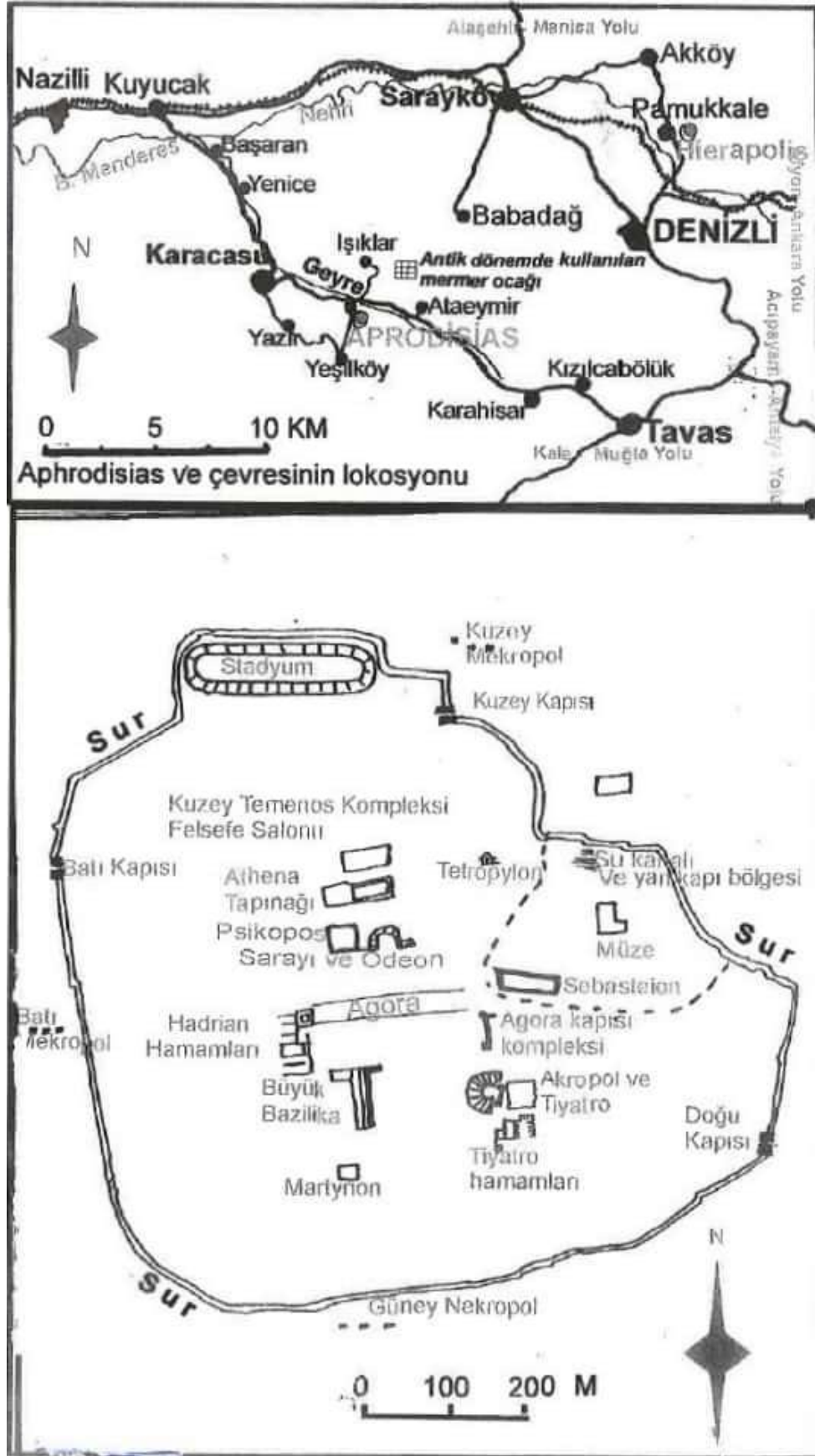
Tarihi Kaynaklar ve Kültür Turizmi", Yenifikir Dergisi Sayı 23,2020

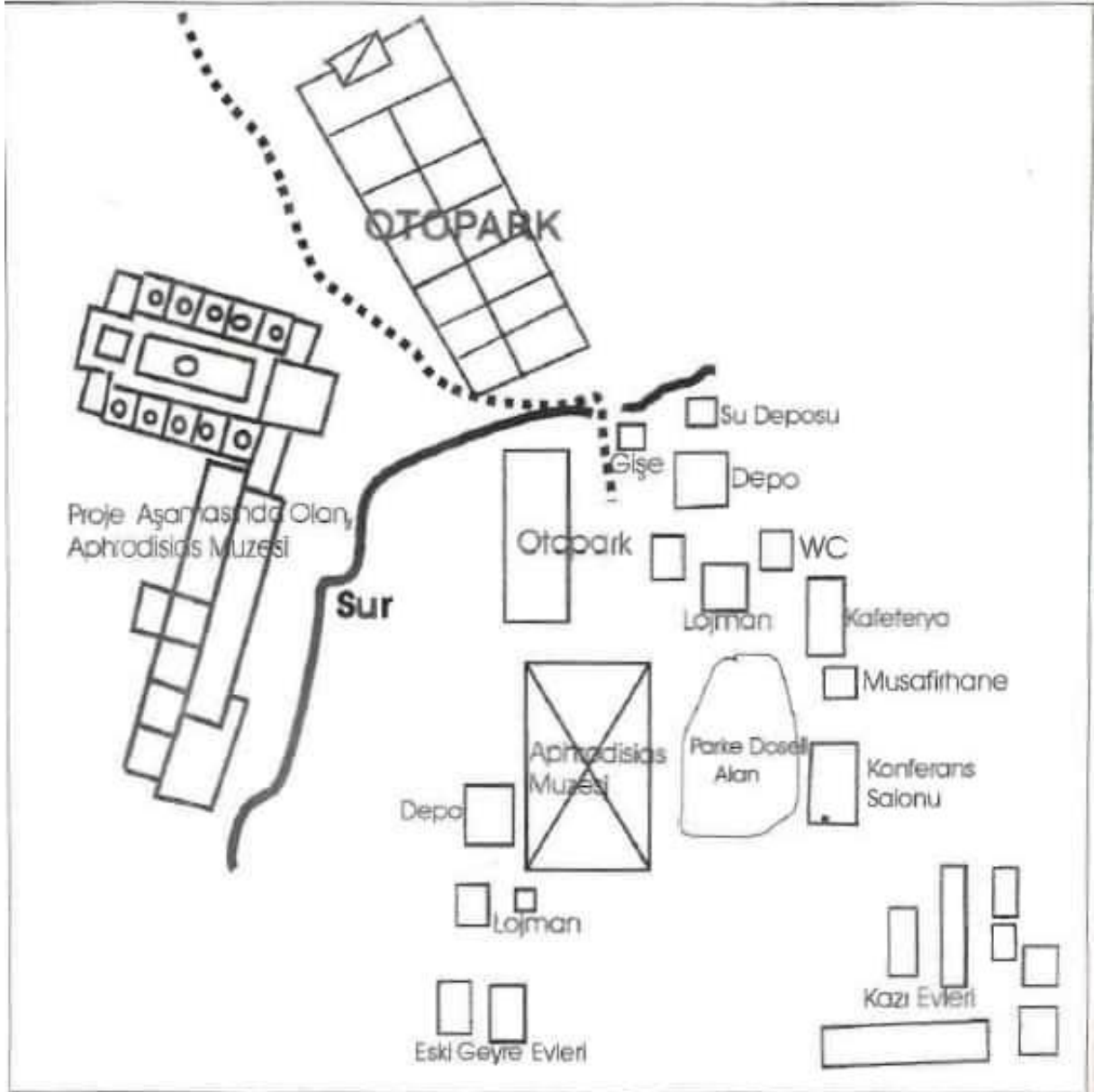
Figure 7: Şehir Suru Dışına kaldırılması Düşünülen Aphrodisias Müzesi

Figure 8:Aphrodisias Antik Kenti Sur İçinde Bulunan Küçük Çaplı Taksi Otoparkı

Şekil 5: Aphrodisias Antik Kenti ve Yakın Çevresinin Lokasyonu

Şekil 6: Aphrodisias Antik Kenti Sur İçinde Bulunan İkincil Yapılar

Bu yapılaşmanın arkeolojik alana olumsuz etkisi söz konusudur. Yapıların antik yerleşme dışına alınması gerekmektedir. Nitekim sur dışına mevcut Aphrodisias Müzesinden çok daha kapsamlı bir müze inşasının proje çalışmaları yapılmıştır (Şekil 6).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kazısı yapılan antik şehirler çok eski dönemlerden bu yana yerleşmeye açık tarihin her döneminde önemli kültürel merkezler olmuş yerlerdir. Bu nedenle antik şehirler üzerinde ve yakın çevresinde sürekli değişiklikler iki yönlü ele alınmıştır. Olumlu değişiklikler antik yerleşmelerde yapılan kazılar ve bu kazılarda çıkartılan eserler kazı mahallesinde koruma altına alınmışlardır. Antik yerleşmelerin tamamının da arkeoloji müzeleri bulunmakta ve eserler buralarda sergilenmektedir.

Hierapolis antik yerleşmesi Pamukkale gibi dünya harikası doğal güzellikle iç içe olması bu antik yerleşmeler içerisinde turizmin olumsuz yönünden en fazla etkilenen antik yerleşme olmuştur. Antik ve Doğal sit üzerine yapılan yapılar tamamen kaldırılarak antik yerleşme araç trafiğine kapatılmıştır.

Denizli' de turizmin geliştirilmesi

kapsamında kapı girişleri, seyir terasları, ek yapay travertenler ve genel peyzaj için Pamukkale Üniversitesi tarafından yapılan çalışmalar bitirilerek ören yeri farklı bir görünüm kazanmıştır.

Kültürel ve doğal mirasın korunması özellikle 2000'li yıllardan sonra devletlerin ve toplumların en çok ilgisini çeken konulardan biri olup, insan hakları ile birlikte değerlendirilmeye başlamıştır. Bu bilinci daha da arttırarak geliştirebilirsek bu antik şehirlerin korunması ve geliştirilmesine en etkin hizmeti yapmış olacağız.

Antik yerleşmelerin kültürel çeşitlilik ve zenginliği ne denli önemli olduğu, bu mirası koruma ve gelecek kuşaklara aktarmak için belirlenecek politika ve stratejiler için çok büyük çabalar harcanması gerekmektedir.

Özet olarak denilebilir ki maddi ve maddi olmayan kültürel miras yönetim bilinci oluşturularak, bu antik yerleşmelerimizi, kazı, restorasyon ve tanıtım çalışmalarıyla çok daha iyi duruma getirebiliriz.

Kaynakça

- Suna Daganer "Anadolu'nun Coğrafi Mirası Pamukkale" Türkiye Coğrafya Dergisi., sayı 31.1996
- Suna Daganer., Türkiye Kültür Turizmi", Doğu Kitapevi, 2013.
- Yaşar Çoğbayır, "Söke", İzmir Ayna Matbaası, 1988.
- Kenan Tefik Erim, "Aphrodisias", Met yayıncılık, 1995.
- Besim Derkot Metin Tuncel "Ege Bölgesi Coğrafyası", Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- M. W. Ramsay, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası", M Egit Basımevi, 1960.
- Herodotos, "Herodot Tarihi" İstanbul, Remzi Kitapevi 1991.
- İsa Çelik, "Büyük Menderes Havzasında Tarihi Kaynaklar ve Kültür Turizmi", Yenifikir Dergisi Sayı 23,2020.